

Tiivistelmät

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet: inkeriläisen toisen ja kolmannen pakkomuuttosukupolven hyvinvointi Suomessa

Sotatapahtumien todistaminen, läheisten menetykset ja kodin jättäminen ovat elämää perustavanlaatuisesti muokkaavia, usein traumaattisia tapahtumia, joilla voi olla vakavia ylisukupolvisia seurauksia. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää pakkomuuttoja ja vainoa 1900-luvun alkupuolella kokeneiden inkeriläisten jälkeläisten mielen hyvinvointia Suomessa. Lisäksi tutkimus analysoi vanhempien ja isovanhempien traumaattisten sotakokemusten ja pakkomuuttotaustasta kertomisen yhteyttä jälkeläisten mielen hyvinvointiin. Tutkimukseen osallistui 650 henkilöä, jotka ovat Venäjän vallankumouksen aikana Suomeen siirtyneiden Inkerin pakolaisten lastenlapsia (kolmas sukupolvi, keski-ikä 66 v) sekä siirtoväkenä Suomeen jatkosodan aikana tulleiden inkeriläisten lapsia (toinen sukupolvi, keski-ikä 65 v) ja lastenlapsia (kolmas sukupolvi, keski-ikä 38 v). Mielen hyvinvoinnin tasoa verrattiin suomalaisiin koko väestöä koskeviin hyvinvointitutkimuksiin. Kyselytutkimuksessa kartoitettiin mielen hyvinvointia yksinäisyyden, psyykkisen kuormittuneisuuden (masennus ja ahdistus), elämänlaadun ja koherenssin tunteen kautta. Vanhempien tai isovanhempien traumaattisia sotakokemuksia olivat esimerkiksi väkivallan, menetysten ja vainon kokeminen. Inkeriläisten jälkeläiset eivät eronneet koko väestöstä yksinäisyyden tai psyykkisen kuormittuneisuuden suhteen elämänlaadun ollessa hieman koko väestöä korkeammalla tasolla. Vanhempien ja isovanhempien traumaattiset sotakokemukset olivat yhteydessä vakavampaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen siirtoväen toisessa sukupolvessa. Vastaavaa yhteyttä ei ollut kolmannen sukupolven ryhmissä. Vanhempien vaikeneminen inkeriläistaustasta oli yhteydessä heikompaan koherenssin tunteeseen kaikissa jälkeläisten ryhmissä sekä heikompaan elämänlaatuun ja korkeampaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen Inkerin pakolaisten kolmannessa sukupolvessa. Tutkimus antaa viitteitä pakkomuuton ja sen muistelun vaikutuksista inkeriläisten jälkeläisten mielen hyvinvoinnille, mutta korona-aikana kerätyn aineiston tulosten tulkintaan on suhtauduttava erityisen varovasti.

Avainsanat: Pakkomuutto, ylisukupolvisuus, hyvinvointi, muistelu, inkeriläiset

Intergenerational transmission of forced migration and persecution: Mental health among second and third generation Ingrian Finns

Witnessing and experiencing war and leaving one's home are fundamental, often traumatic events that may have consequences over generations. In this study, the mental health of Ingrian Finns whose family pasts include forced migration and persecution is examined. The study also explores how parents' and grandparents' traumatic war-related experiences and descendants' perceptions of their parents' avoidance to talk about their Ingrian background are related to mental health among Ingrian second and third generation. Altogether 650 grandchildren of Ingrian refugees (third generation, mean age 66), and children (second generation, mean age 65) and grandchildren (third generation, mean age 38) of displaced Ingrians of WWII participated in the study. Their levels of mental health (i.e., loneliness, mental strain, and quality of life) were compared with the general population in Finland. Parents' or grandparents' traumatic war-related experiences were, for example, experiences of violence, persecution, and loss of a close one. There were no differences in the levels of loneliness or mental strain between Ingrians and general population while the quality of life was reported slightly higher among Ingrians compared to the general population. Parents' and grandparents' traumatic war-related experiences were related to severe mental strain in the second generation but not in the two groups of third generations. Parents' avoidance of talk about their Ingrian background was related to weaker sense of coherence in all three generational groups, and to poorer quality of life and higher mental strain among third generation Ingrian refugees. The study suggests that family's past forced displacement and how it is remembered is associated with the present-day mental health of people with Ingrian background. However, the conclusions based on data collected during the COVID-19 pandemic must be interpreted with caution.

Keywords: forced displacement, intergenerational transmission, mental health, family reminiscence, Ingrian Finns

Nostolauseet eli highlightit

Tutkimuksen kohteena toisen ja kolmannen pakkomuuttosukupolven hyvinvointi

Inkeriläistaustaisten mielen hyvinvointi samalla tasolla kuin koko väestössä

Vanhempien sotakokemukset yhteydessä lasten psyykkiseen kuormittuneisuuteen

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

Kokemus vanhempien inkeriläistaustasta vaikenemisesta yhteydessä mielen hyvinvointiin

Koronapandemia-ajan aineistonkeruu huomioitava tutkimuksen tulosten tulkinnassa

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet: inkeriläisen toisen ja kolmannen pakkomuuttosukupolven hyvinvointi Suomessa

Johdanto

Epävakaisiin yhteiskunnallisiin oloihin ja pakolaisuuteen liittyy useita yksilön ja perheiden hyvinvointia uhkaavia tekijöitä. Kodin jättäminen, väkivallan todistaminen, pelko, vaino tai läheisen menetys ovat esimerkkejä tapahtumista, jotka voivat olla kokijalleen traumaattisia, pitkät jäljet jättäviä tapahtumia. Laaja tutkimusnäyttö osoittaa, että sotaan ja vainoon liittyvät kokemukset voivat vaikuttaa myös jälkipolvien elämään. Traumaattisia tapahtumia kokeneiden vanhempien lapset kärsivät muuta väestöä useammin mielenterveyden ongelmista (Dashorst, Mooren, Kleber, de Jong & Huntjens, 2019; Sangalang & Vang, 2017). Tutkimustulosten mukaan vanhempien traumojen ylisukupolvisissa siirtymissä keskeistä on se, miten perheissä muistellaan, jaetaan tunteita ja kerrotaan kokemuksista (Dalgaard & Montgomery, 2015; Giladi & Bell, 2013; Svob, Brown, Takšić, Katulić & Žauhar, 2016). Vanhempien kokemukset välittyvät lapsille keskusteluiden ja muistelun kautta, mutta myös hiljaisuudessa, sanattoman viestinnän ja käyttäytymisen kautta (Dalgaard & Montgomery, 2015; Siim, 2016).

Kirjallisuustieteilijä Marianne Hirsch (2008; 2012) on kuvannut traumaattisten tapahtumien siirtymistä seuraaville sukupolville jälkimuistin (*postmemory*) käsitteen avulla. Hirschin (2012, 5) mukaan jälkimuisti kuvaa seuraavien sukupolvien suhdetta edellisen sukupolven kokemaan henkilökohtaiseen, kollektiiviseen ja kulttuuriseen traumaan. Jälkipolvien kokemus on välittyntä ja kuviteltua, toisin sanoen he “muistavat” tapahtumat vanhempiansa tai isovanhempiansa tarinoiden, kuvien ja käyttäytymisen kautta. Nämä kokemukset välittyvät Hirschin (2008) mukaan jälkipolville kuitenkin niin syvästi vaikuttavalla tavalla, että ne muodostuvat muistojen kaltaisiksi ja vaikuttaa merkittäväällä tavalla jälkeläisten elämässä. Hirsch nostaa sukupolvien välisen muistelun ja (non)kommunikaation traumojen ylisukupolvisen välittymisen keskiöön. Hirschin (2012, 31, 247) mukaan sanallisen, jaetun muistelun puuttuessa perheestä, traumojen jälkimuisti ilmenee hiljaisuutena ja psyykkisinä oireina. Hirsch on kehittänyt ja analysoinut jälkimuistin käsitettä Holokaustin kontekstissa, jossa keskitysleireiltä eloonjääneiden vanhempien lasten on ollut mahdollista kiinnittyä kollektiiviseen muisteluun ja käsitellä vanhempiansa ja isovanhempiansa kokemuksia esimerkiksi taideilmaisun kautta. Hirsch (2012, 34) ymmärtää toisen sukupolven taiteen myös yrityksenä käsitellä omaa hyvinvointiaan ja ristiriitoja, jotka syntyvät ensimmäisen sukupolven tuskan ja mielenterveysongelmien läheltä todistamisesta.

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

Tässä tutkimuksessa jälkimuistin ilmenemistä tutkitaan Venäjän vallankumouksen ja toisen maailmansodan aikana Suomeen tulleiden inkeriläisten lapsilla ja lapsenlapsilla eli toisessa ja kolmannessa pakkomuuttosukupolvessa. Käytän artikkelissa termiä *pakkomuuttosukupolvi* kuvaamaan ylijärjät pakkomuuton kokeneiden inkeriläisten jälkeläisiä. Pakkomuutot johtivat perheiden hajaantumisiin, kotien menetyksiin ja edelleen jatkuviin etnisiin vainoihin. Tutkimuskohteena on pakkomuuttoja kokeneiden inkeriläisten jälkeläisten mielen hyvinvointi, kuten psyykinen kuormittuneisuus, elämänlaatu, koherenssin tunne ja yksinäisyys inkeriläisten toisen ja kolmannen pakkomuuttosukupolvien ryhmissä, sekä verrattuna suomalaisen väestöön keskimäärin. Tutkimuksessa käytetty koko väestön hyvinvointia koskeva vertailutieto on FinSote 2020 -tutkimuksesta (Parikka ym., 2020). Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan ovatko perheen menneisyydessä koetut sotaan liittyvät tapahtumat sekä kokemus vanhempien vaikenemisesta inkeriläistaustaan liittyvistä asioista yhteydessä inkeriläisten jälkeläisten mielen hyvinvointiin.

Inkeriläisten 1900-luvulla kokemat pakkomuutot ja vaino

Inkerinmaaksi kutsutaan Pietarin ympäristössä sijaitsevaa nykyistä Leningradin aluetta, jota asuttivat 1600-luvulta lähtien suomensukuiset äyrämöt ja savakot (Nevalainen, 1990, 16). Alueella on elänyt myös esimerkiksi venäläis-, virolais- ja saksalaistaustaista väestöä, mutta suomalaisen identiteetin katsotaan usein siirtyneen inkeriläisperheissä vahvana seuraavalle sukupolvelle erityisesti suomalaisten evankelisluterilaisten seurakuntien ja suomenkielisen koululaitoksen kautta (mts. 16). Kuvaan tässä luvussa lyhyesti 1900-luvun tapahtumia Inkerinmaalla painottaen niitä kahta ylijärjät pakkomuuton ajankohtaa, jotka ovat tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta keskeisiä.

Inkerinmaan sijainti Pietarin kupeessa on tuonut Venäjällä ja Neuvostoliitossa tapahtuneet mullistukset ja poliittiset suunnanmuutokset lähelle nopeasti. 1900-luvun alun tapahtumista Venäjän helmikuun 1917 vallankumouksen voidaan katsoa aloittaneet inkeriläisten laajamittaisemman paon Venäjältä Suomeen. Vuosien 1917–1922 välillä Suomeen saapui 8500 inkeriläistä, joista tosin suurin osa palasi takaisin Neuvostoliittoon tai jatkoi matkaansa Suomesta muualle 1920-luvun aikana (Nevalainen, 1999, 56). Suomeen jäi tuolloin arvioiden mukaan noin 3000 inkeriläistä (mts. 56). Inkerinmaalla ja erityisesti Pohjois-Inkerissä käytiin 1910-20 lukujen taitteessa useita taisteluita, joihin kytkeytyivät Venäjän vallankumouksen ja sisällissodan tapahtumat sekä Inkerinmaalla noussut halu rakentaa alueelle itsehallintoa (Nevalainen, 1999, 23). Heimoaate vaikutti Inkerinmaalla ja tuon ajan pakolaisiin Inkeristä viitataan usein myös heimopakolaisina. Tässä tutkimuksessa Venäjän vallankumouksen jälkeisen ajan

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

(pakko)muuttoaallossa Suomeen tulleet Inkerin pakolaisten lastenlapset edustavat kolmatta sukupolvea.

Inkerinmaalla koettiin laajamittaista etnistä vainoa ja karkotuksia 1920- ja 1930-lukujen ajan. Useita satoja inkeriläisiä pakeni Neuvostoliitossa tapahtuvia puhdistuksia ja kollektivointia (Nevalainen, 1999, 31). Inkerinmaalla elettiin osin äärimmäisen niukasti ja nähtiin myös nälkää. Tämän tutkimuksen kannalta keskeinen, toinen laajamittainen inkeriläisten ylijäräinen pakkomuutto Suomeen liittyy toisen maailmansodan aikaisiin tapahtumiin. Tuolloin noin 63 000 inkeriläistä siirrettiin jatkosodan pitkittyessä Inkerinmaalta Suomeen. Väestönsiirtojen taustalla voidaan katsoa olleen useita motiiveja, kuten työvoimapula, heimoaate ja humanitaarinen auttamishalu (Rautajoki, 2020, 21) sekä myöhemmässä vaiheessa saksalaisten halu tyhjentää sotatoimialue siviileistä (mts. 37; Nevalainen, 1990, 53). Väestönsiirrot tehtiin yhteistyössä saksalaisten kanssa. Itse matka Viron kautta Suomeen kesti kokoamis- ja karanteenileireineen useita päiviä tai viikkoja. Leirien olot olivat ankeat ja kuolleisuusluvut olivat korkeat.

Vuosien 1943–44 aikana Suomeen siirretyistä inkeriläisistä suurin osa, arviolta noin 55 000 ihmistä, palasi tai palautettiin Neuvostoliittoon välirauhansopimuksen solmimisen jälkeen vuoden 1944 lopussa (Rautajoki, 2020, 9). Palautukset perustuivat Suomen tulkintaan välirauhansopimuksen 10. artiklasta, jonka mukaan Suomen piti palauttaa Neuvostoliittoon Suomeen väkisin tuodut Neuvostoliiton kansalaiset (Nevalainen, 1990, 252). Sekä suomalaisten viranomaisten että inkeriläisten keskuudessa vallitsi epätietoisuus Neuvostoliittoon palaamisen vapaaehtoisuudesta. Inkeriläisistä moni halusi palata koteihinsa, mutta harva palanneista pääsi lopulta takaisin kotiseuduilleen. Neuvostoliittoon palanneet inkeriläiset karkotettiin eri puolille Neuvostoliittoa. Karkotukset johtivat inkeriläisen yhteisön laajamittaiseen hajoamiseen ja elämään usein äärimmäisissä oloissa, joista moni ei selvinnyt (ks. esim. Reuter, 2020). Tutkimukset osoittavat, että inkeriläisten toisen maailmansodan aikana kokemat pakkosiirrot ovat olleet erityisen traumaattisia ja aiheuttaneet syvää epävarmuutta ja turvattomuutta (Flink, 2010, 253; Nevalainen, 1990, 254), mikä puolestaan aiheutti syvää huolta ja tuskaa Suomeen jääneiden inkeriläisten keskuudessa palautusten päätyttyä. Epätietoisuus omasta asemasta Suomessa Neuvostoliiton kansalaisena varjosti monien Suomeen jääneiden inkeriläisperheiden elämää vielä vuosia, usein vuosikymmeniä sen jälkeen, kun välirauhansopimuksen ehtojen toteutumista valvonut Liittoutuneiden valvontakomissio oli poistunut Suomesta. Myös Suomen viranomaisten toiminta palautusten aikana vaihteli aktiivisesta “paljastamisesta” inkeriläisiä suojelemaan toimintaan. Tuon ajan julkisessa keskustelussa palautuksia ei juuri käsitelty (Nevalainen, 1990, 254).

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

Inkeriläisestä siirtoväestä jäi Suomeen palautusten jälkeen noin 8000 inkeriläistä, joista noin puolet pakeni edelleen Ruotsiin (Flink, 2010, 253). Siirtoväkenä Suomeen tulleiden inkeriläisten lapset edustavat tässä tutkimuksessa toista ja lastenlapset kolmatta (pakko)muuttosukupolvea.

Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien hyvinvointi Suomessa

Suomessa avattiin paluumuuttomahdollisuus vuonna 1990 entisen Neuvostoliiton alueella asuville inkerinsuomalaisille ja heidän jälkeläisilleen (Flink, 2010, 13). Paluumuutto-ohjelman aikana Suomeen saapui noin 30 000 inkerinsuomalaista ja heidän perheenjäsentään (Maahanmuuttovirasto, 2016). Paluumuutto-ohjelma lakkautettiin kesällä 2016. Tutkimusta inkeriläistaustaisten paluumuuttajien kokemuksista, identiteeteistä ja hyvinvoinnista on tehty Suomessa jonkin verran. Paluumuuttajien kotoutumista seuranneiden pitkittäistutkimusten tulokset osoittavat, että paluumuutto vaikutti eri lailla inkeriläisten psyykkisen hyvinvoinnin osa-alueisiin. Suomeen muutto lisäsi paluumuuttajien elämään tyytyväisyyttä, mutta huononsi heidän itsetuntoaan (Lönnqvist, Leikas, Mähönen & Jasinskaja-Lahti, 2015). Omaa arjessa pärjäämistään paluumuuttajat arvioivat hyvin positiivisesti joitain vuosia muuton jälkeen, kun taas syrjäntäkokemuksia raportointiin enemmän pidemmän Suomessa asumisajan myötä (Mähönen & Yijälä, 2016, 34–35). Tutkimustulokset myös osoittavat, että odotettua useammin kohdattu syrjäntä muuton jälkeen johti paluumuuttajien keskuudessa kielteisempiin asenteisiin suomalaisenemmistöä kohtaan (Jasinskaja-Lahti, Mähönen & Ketokivi, 2012).

Laadulliset tutkimukset inkerinsuomalaisten paluumuutosta ja identiteeteistä ovat osoittaneet, että heterogeeninen ja monikielinen paluumuuttajien joukko ei useinkaan kokenut tai koe itseään “inkeriläiseksi” vaan suomalaiseksi, venäläiseksi tai identiteetiltään moninaisemmaksi kuin etnisyys- tai kansallisuuskategoriat mahdollistavat (Miettinen, 2004, 187; Salonsaari, 2018, 132–33). Tutkimusten mukaan paluumuuttajien suomalaisuus on rakentunut Suomessa vahvasti suomen kielen varaan niin yhteisön itsensä kuin viranomaisten taholta (Mähönen, Varjonen, Prindiville, Arnold & Jasinskaja-Lahti, 2015). Paluumuutto-ohjelman aikana Suomeen muuttaneiden inkeriläisten suomalaisuus myös kyseenalaistettiin Suomessa, koska muuttajat eivät olleet kulttuurisesti niin samanlaisia kuin odotettiin (Davydova, 2009; Varjonen, Arnold & Jasinskaja-Lahti, 2013). Paluumuuttajina Suomeen tulleiden inkeriläisten jälkeläisten kotoutumista ja hyvinvointia koskevissa tutkimuksissa ei ole toistaiseksi selvitetty pakkomuuttotaustan, vainon ja ylisukupolvisen muistelun merkitystä inkeriläistaustaisten hyvinvoinnille. Tämä tutkimus tarttuu tuohon tehtävään. Tutkimalla 1900-luvun alkupuolella Suomeen jääneiden inkeriläisten jälkeläisten

hyvinvointia, tutkimus täydentää samalla inkeriläisten hyvinvoinnista Suomessa aiemmin tehtyä tutkimusta.

Vanhempien muistelun vaikutus jälkipolvien hyvinvointiin

Pakkosiirtojen ja vainojen ylisukupolvisia siirtymiä on tutkittu paljon holokaustin kokeneiden jälkeläisillä (Danieli, Norris & Engdahl, 2016), ja jonkin verran on tutkittu myös pakolaisten, kidutuksen uhrien, poliittisen väkivallan ja kansanmurhan kokeneiden perheiden lapsia ja lapsenlapsia (Dalgaard, Diab, Montgomery, Quota, Punamäki, 2019; Han, 2006; Kazlauskas, Gailiene, Vaskeliene & Skeryte-Kazlauskiene, 2017; Karenian ym., 2010). Laaja tutkimusnäyttö osoittaa, että pakkomuuttotausta ja vanhempien kokemat traumaattiset tapahtumat ovat yhteydessä jälkeläisten heikompaan mielen hyvinvointiin (Dashorst ym., 2019; Flanagan ym., 2020) ja että traumaattisten kokemusten kielteisiä vaikutuksia mielen hyvinvoinnille voidaan nähdä vielä kolmannessa sukupolvessa (Giladi & Bell, 2013).

Traumaattisten kokemusten ylisukupolvisten siirtymien mekanismeja on tunnistettu tutkimuksissa useita. Trauman kokeneiden vanhempien heikompi kyky kommunikoida ja tarjota emotionaalista tukea lapsilleen (Flanagan ym., 2020), vanhempien mielenterveysongelmat ja kyky käsitellä elämässä eteen tulevia muita stressaavia tapahtumia (Dashorst ym., 2019) välittyvät vanhemmuuteen ja lasten hyvinvointiin. Keskeiseksi tekijäksi traumasiirtymien taustalla on useissa tutkimuksissa nostettu muistelu perheessä. Aiheen tutkimusta kokoavassa artikkelissa Dalgaard ja Montgomery (2015) korostavat, että tapa, jolla menneisyyden vaikeista tapahtumista perheessä puhutaan, on tärkeää jälkipolvien hyvinvoinnin kannalta. Kertomisen oikea-aikaisuus ja sisältö suhteessa lapsen kehitysvaiheeseen ovat merkityksellisiä lapsen hyvinvoinnin kannalta. Niin ikään liian avoin kommunikointi tapahtuneesta voi olla vahingollista. (Dalgaard & Montgomery, 2015). Pakkomuuttotaustaan liittyvien aiheiden välttely perheen kommunikoinnissa johtaa tilanteeseen, jossa jälkeläisillä on jonkinlaista tietoa perheen historiasta ja vanhempien tai isovanhempien traumaattisista kokemuksista, mutta se on jäsentymätöntä ja aiheuttaa jälkeläisissä hämmennystä (Hirsch, 2012, 31).

Mahdollisesti traumaattisten kokemusten siirtymistä lapsille on tutkittu laajasti toisen sukupolven keskuudessa, mutta sukupolvisiirtymät toisen ja kolmannen sukupolven tai ensimmäisen ja kolmannen sukupolven välillä ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Jonkin verran tutkimusta kuitenkin on. Aiempi tutkimus pakkomuuttojen kolmannesta sukupolvesta on esimerkiksi osoittanut, että heikko kommunikaatio on yleisempää toisen ja kolmannen sukupolven

välillä pohjoisamerikkalaisissa Holokaustin kokeneiden jälkeläisten perheissä vertailuryhmän perheisiin verrattuna (Giladi & Bell, 2013). Tutkimuksessa heikko perhekommunikaatio puolestaan oli yhteydessä kolmannen sukupolven kokemaan traumaperäiseen stressiin (Giladi & Bell, 2013). Eri pakkomuuttokonteksteissa tehdyssä laadullisessa tutkimuksessa havaittiin, että pakkosiirtoja ja perheen hajaantumista kokeneiden isovanhempien menneisyys voi olla kolmannelle sukupolvelle tärkeä ja vahvasti omaa elämää suuntaava asia. Isovanhempien traumaattiset kokemukset ja vaikea elämä voivat motivoida pyrkimään eteenpäin omassa elämässä, mutta myös vaikuttaa kokemukseen omasta elämästä kamppailuna perheen synkkää historiaa vastaan (Lev-Wiesel, 2007).

Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tässä artikkelissa analysoidaan pakkomuuttoja kokeneiden inkeriläisten jälkeläisten mielen hyvinvointia ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä toisessa ja kolmannessa sukupolvessa. Ensiksi tutkitaan, miten inkeriläisten jälkeläisten mielen hyvinvointi eroaa toisen ja kolmannen pakkomuuttosukupolven ryhmissä ja miten inkeriläisten hyvinvointi eroaa väestössä keskimäärin koetusta mielen hyvinvoinnista. Hyvinvoinnin osa-alueina tutkitaan psyykkistä kuormittuneisuutta, elämänlaatua, koherenssin tunnetta ja yksinäisyyttä. Hypoteesina on, että inkeriläistaustaisen toisen ja kolmannen sukupolven mielen hyvinvointi on heikommalla tasolla muuhun väestöön verrattuna. Toiseksi analysoidaan, miten vastaajan inkeriläisten vanhempien ja/tai isovanhempien traumaattiset sotakokemukset eroavat toisen ja kolmannen pakkosukupolven ryhmissä ja miten kokemukset ovat yhteydessä toisen ja kolmannen sukupolven mielen hyvinvointiin. Hypoteesina on, että vanhempien ja/tai isovanhempien traumaattiset sotakokemukset ovat yhteydessä heikompaan mielen hyvinvointiin. Kolmanneksi tarkastellaan, miten inkeriläisten vanhempien vaikeneminen perheen inkeriläistausta on yhteydessä mielen hyvinvointiin toisessa ja kolmannessa sukupolvessa. Hypoteesina on, että vanhempien vaikeneminen perheen inkeriläistaustasta on yhteydessä jälkeläisten heikompaan mielen hyvinvointiin.

Osallistujat

Tutkimus on osa *Perheen erossaolon ylisukupolvinen muistaminen* -tutkimushanketta, jossa tutkitaan pakkomuuttojen ja perheen erossaolon ylisukupolvisia vaikutuksia. Tutkimuksen aineisto kerättiin kesällä 2021 lähettämällä kyselykutsu 1227 inkeriläisen jälkeläiselle. Tutkimuksen perusjoukon muodostavat kahdesta arkistolähteestä (Inkerin pakolaisseurakunnan vuonna 1919–50

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

syntyneiden lasten luettelo ja luettelo Neuvostoliiton kansalaisista Suomessa vuonna 1955¹) poimittujen inkeriläisten 15 vuotta täyttäneet jälkeläiset, joilla oli poiminta-ajankohtana vakinainen osoite Suomessa. Heidän nimi- ja osoitetietonsa saatiin Digi- ja väestötietoviraston väestötietojärjestelmästä vanhempien tai isovanhempien henkilötietojen perusteella. Inkerin pakolaisten toisen sukupolven ollessa hyvin iäkästä tai jo menehtynyttä, tavoiteltiin tämän osajoukon tapauksessa vain pakkomuuton kolmatta sukupolvea. Sukulaispoiminnan tuloksena saatiin osoitetiedot 279 Inkerin pakolaisen kolmannen sukupolven perhekunnalle. Useamman sisaruksen tapauksessa valittiin sisaruksista satunnaisesti yksi vastaaja painottaen miehiä (60 %) miesten yleisesti heikomman vastaamisaktiivisuuden vuoksi. Siirtoväen jälkeläisten osalta tutkimuksessa pyrittiin keräämään lapsi-vanhempi -aineistoa ylisukupolvisten vaikutusten tarkastelemiseksi. Osoitetiedot löytyivät 474 lapsi-vanhempi parille eli siirtoväen toisen ja kolmannen sukupolven edustajalle. Kummastakin sukupolvesta valittiin satunnaisesti yksi henkilö otokseen äiti-tytär -pareja painottaen².

Tutkimuksen toinen sukupolvi edustaa kokonaisuudessaan siirtoväkenä tulleiden inkeriläisten lapsia (SV toinen sukupolvi). Toiseen sukupolveen kuuluviksi laskettiin alle kouluikäisenä vanhempiansa kanssa Suomeen saapuneet lapset. Tutkimuksen kolmas sukupolvi puolestaan edustaa siirtoväen lastenlapsia (SV kolmas sukupolvi) sekä Inkerin pakolaisten lastenlapsia (IP kolmas sukupolvi). On tärkeää huomata, että inkeriläisen siirtoväen kolmannen sukupolven otos on muodostettu sukulaispoiminnan avulla siirtoväen toisen sukupolven lapsista. Siirtoväen toisen ja kolmannen sukupolven otokset eivät siis ole toisistaan riippumattomia. Kyselyn vastausprosentti oli 52 (SV toinen sukupolvi 59 %, SV kolmas sukupolvi 44 %, IP kolmas sukupolvi 56 %).

Tutkimuksen osallistui 650 inkeriläistaustaista henkilöä, joista 282 (43 %) kuuluu pakkomuuttoja kokeneiden inkeriläisten toiseen sukupolveen ja 368 kolmanteen sukupolveen. Taulukossa 1 on esitetty toisen ja kolmansien pakkomuuttosukupolvien demografiset taustatiedot. Koska Venäjän vallankumouksen ja toisen maailmansodan aikaiset pakkomuuttoaaltoerot ajallisesti toisistaan, Inkerin pakolaisten kolmas sukupolvi (keski-ikä 66 vuotta) on samaa ikäluokkaa siirtoväkenä tulleiden toisen sukupolven kanssa (keski-ikä 65 vuotta). Siirtoväen

---

¹ Neuvostoliiton lähetystön virkamiehet etsivät vielä 1950-luvulla Suomessa aktiivisesti siirtoväkenä Suomeen saapuneita inkeriläisiä ja suostuttelivat heitä palaamaan Neuvostoliittoon. Vuoden 1955 alussa Suomi sai Neuvostoliiton lähetystöltä nootin päivittää luettelo Suomessa asuvista Neuvostoliiton kansalaisista. Listan luovuttamisesta ja kieltäytymisen vaikeudesta käytiin Suomen valtionhallinnossa keskustelua. Toukokuussa 1955 ulkoasiainministeri Virolainen luovutti suurlähettiläs Lebedeville luettelon niistä sodan aikana Suomeen Neuvostoliitosta siirtyneistä henkilöistä, jotka asuivat Suomessa pysyvästi ja olivat Neuvostoliiton kansalaisia (UM, Fb 110:17, 110 E 6, SPR: osoite- ja henkilötiedustelut Neuvostoliitosta v.1946–54 ym. (1951-).

² Tutkimuksen jatkonalyseissa pakkomuuton ja vainon kokemisen ylisukupolvista vaikutuksista keskitytään äiti-tytär -pareihin.

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

toisessa sukupolvessa hajontaa vastaajien iässä on tosin enemmän. Siirtoväen kolmas sukupolvi sen sijaan edustaa nuorempia ikäluokkia (keski-ikä 38 vuotta). Vastaajista 69–71 % oli naisia siirtoväen jälkeläisten ryhmissä ja puolet (50 %) Inkerin pakolaisten kolmannessa sukupolvessa. Siirtoväen kolmannesta sukupolvesta noin puolella (51 %) oli yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinto, kun taas muissa ryhmissä osuus oli 28–35 %. Noin kaksi kolmannesta vastaajista (62–69 %) eli avo- tai avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa.

TAULUKKO 1. Vastaajien demografiset taustatiedot pakkomuuttosukupolvittain

	SV toinen sukupolvi (n=282), n (%)	SV kolmas sukupolvi (n=209), n (%)	IP kolmas sukupolvi (n=159), n (%)
Sukupuoli			
Nainen	200 (71)	143 (69)	78 (50)
Mies	80 (29)	61 (30)	77 (50)
Muu	0 (0)	2 (1)	0 (0)
Koulutus			
Peruskoulu tai vähemmän (≤ 9 v)	47 (17)	13 (7)	21 (14)
Toisen asteen koulutus	153 (55)	84 (42)	79 (51)
Korkeakoulutus	76 (28)	103 (51)	55 (35)
Siviilisäätö (useat vastausvaihtoehdot sallittu)			
Avo- tai avioliitossa/ rekisteröidyssä parisuhteessa			
	184 (66)	130 (62)	109 (69)
Seurustelusuhdeessa			
	15 (5)	26 (12)	9 (6)
Eronnut tai asumuserossa			
	39 (14)	7 (3)	21 (13)
Leski			
	28 (10)	0 (0)	6 (4)
Ei tällä hetkellä parisuhteessa			
	40 (14)	45 (22)	29 (18)
	KA (KH)	KA (KH)	KA (KH)
Ikä	64.6 (9.5)	38.1 (12.9)	66.3 (5.7)

Tutkimuksen toteuttaminen ja tutkimusetiikka

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

Tutkimuksessa käytetty kysely laadittiin tämän tutkimuksen tarpeisiin niin, että sen avulla saatiin tietoa pakkomuuttoja kokeneiden inkeriläisten jälkeläisten hyvinvoinnista, perhesuhteista ja -muistelusta sekä menneisyydessä tapahtuneiden mahdollisesti traumaattisten tapahtumien ylisukupolvisista siirtymistä. Seitsemän tutkimusjoukkoon kuuluvaa henkilöä testasi ja kommentoi kyselyä. Heidän vastauksensa on sisällytetty aineistoon.

Tutkittaville kotiosoitteeseen lähetetyssä kyselykutsussa kyselyyn pyydettiin vastaamaan verkossa. Verkkokysely kerättiin REDCap-järjestelmän avulla. Paperilomake palautuskuorineen lähetettiin muutaman viikon sisällä kyselykutsun lähettämistä kaikille heille, jotka eivät olleet vastanneet verkkokyselyyn. Kolmannessa keruuvaiheessa lähetettiin vielä paperinen muistutuskirje niille otokseen kuuluville, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn verkossa tai palauttaneet kyselylomaketta.

Tutkimuksen toteutus, tutkittaville lähetettävä kyselylomake ja kutsukirje sekä koko tutkimushankkeen tutkimussuunnitelma ovat saaneet puoltavan lausunnon Turun yliopiston ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta. Tutkimuksen kutsukirjeessä painotettiin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta, osallistumisen keskeyttämisen mahdollisuutta missä tahansa tutkimuksen vaiheessa sekä tutkimuksen luottamuksellisuutta. Kutsukirjeessä tuotiin myös esiin, että kyselyyn voi vastata, vaikka ei kokisi itseään inkeriläiseksi tai itsellä ei olisi mitään tietoja suvun vaiheista tai inkeriläistaustasta.

Tutkimuseettisen ongelman muodosti mahdollisuus, että osallistujien joukossa voi olla henkilöitä, jotka kuulevat vanhempiansa tai isovanhempiansa inkeriläistaustasta ensimmäistä kertaa tutkimuksen yhteydessä. Kyselyn alussa tiedusteltiin, onko vastaaja tietoinen siitä, että “joko vanhemmallanne (isällänne ja/tai äidillänne) tai ainakin yhdellä isovanhemmistanne” on inkeriläistausta. Muutama tutkittava otti yhteyttä kutsukirjeen saatuaan kertoakseen, että ei ollut taustastaan tietoinen ja halusi saada aiheesta lisätietoa. Yhteensä 41 henkilöä ilmoitti, että ei halua osallistua tutkimukseen. Lisäksi noin 60 kyselyn saanutta henkilöä otti yhteyttä tutkimusryhmään saadakseen lisätietoja sukulaisistaan, kertoakseen sukunsa vaiheista tai tiedustellakseen mitä kautta he ovat valikoituneet tutkimukseen. Muutama yhteydenotto tuli myös henkilöiltä, jotka olivat valikoituneet tutkimusjoukkoon Neuvostoliiton kansalaiset Suomessa vuonna 1955 -henkilölistan kautta, mutta eivät kuuluneet tutkimusjoukkoon. Heidän juurensa olivat esimerkiksi Itä-Karjalassa tai Neuvosto-Virossa.

Mittarit

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

Elämänlaatua mitattiin EuroHIS-8-mittarilla, joka sisältää kahdeksan kysymystä koetusta elämänlaadusta elämän eri osa-alueilla (Nosikov & Gudex, 2003). Mittari sisältää kysymyksiä elämänlaadusta yleensä, tyytyväisyydestä terveyteen, kykyyn selviytyä päivittäisistä toimista, tyytyväisyydestä itseen, ihmissuhteisiin ja asuinalueen olosuhteisiin sekä riittävästä tarmosta arkipäivän elämään ja rahojen riittävydestä tarpeisiin nähden. Osallistujat arvioivat elämänlaatuun eri osa-alueilla 5-portaisella asteikolla (1 = erittäin huono/tyytymätön/ei lainkaan riittävä; 5 = erittäin hyvä/tyytyväinen/täysin riittävä). Cronbachin alfa mittarille oli .85. Verrattaessa inkeriläisten pakkomuuttajien elämänlaatua FinSote 2020 -tutkimuksen tuloksiin muodostettiin dikotominen elämänlaatu-muuttuja (1 = hyvä elämänlaatu) keskiarvon (kahdeksan kysymyksen keskiarvo vähintään neljä) perusteella.

Psyykkisen kuormittuneisuuden (MHI-5 ≤ 52 pistettä) *yleisyyttä* (%) mitattiin Mental Health Index (MHI-5; Hays, Sherbourne & Mazel, 1995; Cuijpers, Smits, Donker, ten Have & de Graaf, 2009) -kyselyllä. Osallistujat arvioivat 6-portaisella asteikolla, kuinka usein (1 = koko ajan, 6 = en lainkaan) olette viimeisen neljän viikon aikana ollut hyvin hermostunut; tuntenut mielialanne niin matalaksi, ettei mikään ole voinut piristää teitä; tuntenut itsenne tyyneksi ja rauhalliseksi; tuntenut itsenne alakuloiseksi ja apeaksi; ollut onnellinen. Katkaisupistemäärää 52 käytetään vertailussa pakkomuuttoryhmien ja koko väestön välillä. Mielen hyvinvoinnin ja traumaattisten sotatapahtumien välisten yhteyksien tarkastelussa käytetään jatkuvaa muuttujaa (skaalattu asteikko 0–100), jonka matalammat arvot viittaavat korkeampaan psyykkiseen kuormitukseen. Cronbachin alfa mittarille oli .85.

Koherenssin tunnetta mitattiin SOC-13-mittarilla (Antonovsky, 1987), joka mittaa 13 kysymyksen avulla mielekkyyttä (esim. “Kuinka usein teillä on tunne, että päivittäiset tekemisenne ovat jokseenkin merkityksettömiä?”, 1 = hyvin usein, 5 = hyvin harvoin tai ei koskaan), ymmärrettävyyttä (esim. “Kuinka usein tunteenne ja ajatukset ovat ristiriitaisia?”, 1 = hyvin usein, 5 = hyvin harvoin tai ei koskaan) ja hallittavuutta (esim. “Kuinka usein teistä tuntuu, että teitä kohdellaan epäoikeudenmukaisesti?”, 1 = hyvin usein, 5 = hyvin harvoin tai ei koskaan). SOC-13-mittaria käytetään summamuuttujana, joka saa arvoja 13 ja 65 välillä. Suuremmat pistemäärät merkitsevät vahvempaa koherenssin tunnetta. Cronbachin alfa mittarille oli .88.

Yksinäisyyttä mitattiin kysymällä “Tunnetteko itsenne yksinäiseksi?” (1 = en koskaan, 5 = jatkuvasti). Yksinäisyyttä tarkasteltiin niiden vastaajien osuuksina, jotka ilmoittivat tuntevansa itsensä yksinäiseksi melko usein tai jatkuvasti.

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

Vanhempien ja isovanhempien traumaattisia sotakokemuksia mitattiin muokatun 16-osioisen kyselyn avulla (Karam, Al-Atrash, Saliba, Melhem & Howard, 1999). Kysely kattaa traumaattisia sotakokemuksia kuten perheiden hajaantuminen ja hajoaminen (esim. “Joutuivatko vanhempanne ja/tai isovanhempanne eroon läheisistään sodan tai epävakaiden poliittisten olosuhteiden vuoksi?”), “Menettivätkö vanhempanne ja/tai isovanhempanne sodassa tai etnisissä vainoissa läheisiään (läheisen kuolema tai katoaminen)?”, väkivalta ja vaino (esim. “Joutuivatko vanhempanne ja/tai isovanhempanne minkä tahansa väkivallanteon uhriksi sota-aikana (esim. uhkailu, kidutus)?”, “Onko perheenjäseniänne tarkkailtu tai seurattu sota-aikana ja/tai sen jälkeen?”). Osallistujat raportoivat vanhempiensa tai isovanhempiensa sotakokemuksista 3-luokkaisella asteikolla (1 = kyllä, 2 = ei, 3 = ei tietoa).

Inkeriläistaustasta vaikenemisesta kysyttiin kysymyksellä “Koetteko, että vanhempanne ovat välttäneet puhumasta sukunne inkeriläistaustaan liittyvistä asioista?” Osallistujat raportoivat 5-luokkaisella asteikolla kuinka tavallista vaikeneminen perheessä oli (1 = kyllä, usein, 2 = kyllä, joskus, 3 = ei, 4 = en osaa sanoa, 5 = ei koske minua). Kaksiluokkainen muuttuja (kyllä/ei) muodostettiin yhdistämällä kyllä-vastausvaihtoehdot. Vastausvaihtoehdot “en osaa sanoa” ja “ei koske minua” koodattiin puuttuviksi tiedoiksi.

Tilastolliset menetelmät

Analyysit tehtiin IBM SPSS Statistics 27 -ohjelmalla. Kolmen pakkomuuttosukupolven välisiä eroja mielen hyvinvoinnin osa-alueilla vertailtiin yksisuuntaisen varianssianalyysin ja Tukeyn post hoc -testien avulla. Inkeriläisten jälkeläisten mielen hyvinvointia verrattiin väestöllisiin hyvinvointitutkimuksiin vastausosuuksia vertailemalla. Vanhempien ja isovanhempien traumaattisten sotakokemusten ja mielen hyvinvoinnin osa-alueiden välisiä yhteyksiä tutkittiin Spearmanin korrelaatioiden avulla kolmessa pakkomuuttosukupolvessa. Vanhempien inkeriläistaustasta vaikenemisen yhteyttä mielen hyvinvoinnin osa-alueisiin analysoitiin t-testien avulla kolmessa pakkomuuttosukupolvessa.

Tulokset

Mielen hyvinvointi pakkomuuttosukupolvittain ja verrattuna koko väestöön

Taulukossa 2 on raportoitu mielen hyvinvoinnin osa-alueiden keskiarvot ja -hajonnat, sekä muuttujien väliset korrelaatiot pakkomuuttosukupolvittain. Tulokset osoittavat, että toisen ja kolmannen sukupolven inkeriläiset eroavat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi psyykkisen

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

kuormittuneisuuden ($F(2, 619) = 8.82, p = .001$) ja koherenssin tunteen ($F(2, 622) = 6.70, p = .001$) suhteen. Inkeriläisen siirtoväen kolmas sukupolvi ($Ka = 72.78; Kh = 15.94$) raportoi enemmän psyykkistä kuormittuneisuutta kuin siirtoväen toinen sukupolvi ($Ka = 78.33; Kh = 15.45$) tai Inkerin pakolaisten kolmas sukupolvi ($Ka = 78.61; Kh = 15.74$). Siirtoväen kolmannessa sukupolvessa raportoitiin myös heikommasta koherenssin tunteesta ($Ka = 46.73, Kh = 8.29$) kuin siirtoväen toisessa sukupolvessa ($Ka = 48.98; Kh = 2.22$) ja Inkerin pakolaisten kolmannessa sukupolvessa ($Ka = 49.57; Kh = 7.24$). Siirtoväen toinen sukupolvi ja Inkerin pakolaisten kolmas sukupolvi eivät eronneet toisistaan psyykkisen kuormittuneisuuden tai koherenssin tunteen suhteen. Kolme pakkomuuttosukupolvea eivät eronneet toisistaan elämänlaadun suhteen ($F(2, 620) = 2.31, p = .100$).

TAULUKKO 2. Psyykkisen kuormittuneisuuden, elämänlaadun, koherenssin tunteen ja vanhempien/isovanhempien traumaattisten sotakokemusten keskiarvot, keskihajonnat ja Spearmanin korrelaatiot pakkomuuttosukupolvittain

	<i>KA</i>	<i>KH</i>	1	2	3
SV toinen sukupolvi					
1. Psyykkinen kuormittuneisuus	78.33	15.45			
2. Elämänlaatu	4.04	0.61	.63**		
3. Koherenssin tunne	48.98	8.24	.63**	.60**	
4. Vanhempien/isovanhempien sotakokemukset	8.42	3.37	-.17**	-.05	-.05
SV kolmas sukupolvi					
1. Psyykkinen kuormittuneisuus	72.78	15.94			
2. Elämänlaatu	3.99	0.67	.71**		
3. Koherenssin tunne	46.73	8.29	.65**	.61**	
4. Vanhempien/isovanhempien sotakokemukset	5.87	3.57	.00	-.06	-.09
IP kolmas sukupolvi					
1. Psyykkinen kuormittuneisuus	78.61	15.74			
2. Elämänlaatu	4.13	0.59	.69**		
3. Koherenssin tunne	49.57	7.24	.73**	.69**	
4. Vanhempien/isovanhempien sotakokemukset	5.12	3.57	-.02	-.02	-.04

** $p < .01$, * $p < .05$

Seuraavaksi tarkasteltiin inkeriläisten jälkeläisten yksinäisyyden kokemuksia, elämänlaatua ja psyykkistä kuormittuneisuutta verraten tuloksia koko väestön hyvinvointia ja terveyttä kartoittavan FinSote 2020 -tutkimuksen tuloksiin. Hypoteesin vastaisesti inkeriläistaustaisen väestön mielen hyvinvointi yksinäisyyden, psyykkisen kuormittuneisuuden ja elämänlaadun kautta tarkasteluna ei vaikuta olevan koko väestöä heikommalla tasolla. Taulukosta 3 voidaan nähdä, yksinäiseksi itsensä jatkuvasti tai melko usein tuntevia oli erityisesti siirtoväen kolmannessa sukupolvessa (12,9 %) verrattuna toiseen sukupolveen (10,1 %), Inkerin pakolaisten kolmanteen sukupolveen (7,7 %) ja koko väestöön (10,5 %). Niin ikään psyykkinen kuormittuneisuus oli inkeriläistaustaisista ryhmistä korkeimmillaan siirtoväen kolmannen sukupolven ryhmässä, joista 14,5 prosenttia oli kokenut

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

merkittävää psyykkistä kuormittuneisuutta viimeisen neljän viikon aikana. Osuus on lähellä koko väestössä koettua kuormittuneisuutta (14,3 %), kun taas siirtoväen toisessa sukupolvessa (12,2 %) ja Inkerin pakolaisten kolmannessa sukupolvessa (9,9 %) osuudet ovat hieman matalammat.

Elämänlaatu koettiin inkeriläistaustaisten vastaajien keskuudessa yleisesti hieman paremmaksi kuin väestössä keskimäärin. Yksinäisyyden ja psyykkisen kuormittuneisuuden tapaan elämänlaatu koettiin pakkomuuttosukupolvien ryhmistä heikoimmaksi siirtoväen kolmannessa sukupolvessa, joista 60,7 % koki elämänlaatunsa hyväksi. Toisesta sukupolvesta 63,8 prosenttia, Inkerin pakolaisten kolmannesta sukupolvesta 69,5 prosenttia ja koko väestöstä 56,3 prosenttia raportoivat elämänlaatunsa olevan hyvä.

TAULUKKO 3. Yksinäisyys, psyykkinen kuormittuneisuus ja elämänlaatu koko väestössä ja inkeriläistaustaisilla tutkimukseen osallistuneilla

	Koko väestö*	Postmemory-tutkimuksen vastaajat			
		Kaikki (<i>n</i> =650), <i>n</i> (%)	SV toinen sukupolvi (<i>n</i> =282), <i>n</i> (%)	SV kolmas sukupolvi (<i>n</i> =209), <i>n</i> (%)	IP kolmas sukupolvi (<i>n</i> =159), <i>n</i> (%)
Tuntee itsensä yksinäiseksi jatkuvasti tai melko usein	27777 (10.5)	66 (10.4)	28 (10.1)	26 (12.9)	12 (7.7)
Psyykkinen kuormittuneisuus (MHI-5 ≤52)	26914 (14.3)	76 (12.2)	32 (11.9)	29 (14.5)	15 (9.9)
Elämänlaatu hyvä	27773 (56.3)	400 (64.2)	173 (63.8)	122 (60.7)	105 (69.5)

* FinSote 2020

Vanhempien ja isovanhempien sotakokemusten merkitys mielen hyvinvoinnille

Taulukossa 2 on raportoitu vanhempien ja isovanhempien traumaattisten sotakokemusten keskiarvot ja -hajonnat sekä korrelaatiot mielen hyvinvoinnin osa-alueiden kanssa. Vanhempien ja isovanhempien traumaattisia sotakokemuksia oli eniten siirtoväen toisen sukupolven vastaajilla ($K_a = 8.42$; $K_h = 3.37$) verrattuna siirtoväen kolmanteen sukupolveen ($K_a = 5.87$; $K_h = 3.57$) ja Inkerin pakolaisten kolmanteen sukupolveen ($K_a = 5.12$; $K_h = 3.57$) ($F(2, 631) = 54.96$, $p = .000$).

Hypoteesin mukaisesti vanhempien ja isovanhempien traumaattisten sotakokemusten ja psyykkisen kuormittuneisuuden välillä oli negatiivinen korrelaatio siirtoväen toisessa sukupolvessa ($r(265) = -.17$, $p = .005$). Hypoteesi vanhempien ja isovanhempien traumaattisten sotakokemusten yhteydestä jälkeläisten hyvinvointiin ei saanut tukea elämänlaadun ja koherenssin tunteen osalta toisessa sukupolvessa eikä minkään mielen hyvinvoinnin osa-alueen suhteen kolmansissa sukupolvissa.

Vanhempien ja isovanhempien inkeriläistaustasta vaikenemisen yhteys mielen hyvinvointiin

Psyykkisen kuormittuneisuuden, elämänlaadun ja koherenssin tunteen keskiarvoja verrattiin kahdessa eri ryhmässä: niiden osalta, jotka ovat kokeneet vanhempien välttäneen puhumasta inkeriläistaustaan liittyvistä asioista ja niiden osalta, jotka eivät olleet näin kokeneet. Keskiarvoja vertailtiin erikseen kolmessa eri pakkomuuttosukupolvessa (SV toinen sukupolvi, SV kolmas sukupolvi, IP kolmas sukupolvi). Jokaisen kolmen mielen hyvinvoinnin osa-alueen keskiarvot olivat matalammalla tasolla ryhmissä, jossa vastaajat kokivat vanhempien välttellessä inkeriläistaustasta puhumista. Heikkoja, mutta tilastollisesti merkitseviä eroja oli koherenssin tunteessa niiden välillä, jotka kokivat vanhempiensa välttellessä inkeriläistaustasta puhumista (SV toinen sukupolvi: Ka = 47.66; Kh = 8.63, SV kolmas sukupolvi: Ka = 44.71; Kh = 10.11, IP kolmas sukupolvi: Ka = 47.30; Kh = 7.84) verrattuna niihin, jotka eivät olleet kokeneet näin kaikissa kolmessa pakkomuuttosukupolvessa (SV toinen sukupolvi: Ka = 50.12; Kh = 7.45, SV kolmas sukupolvi: Ka = 48.33; Kh = 7.09, IP kolmas sukupolvi: Ka = 50.58; Kh = 7.55) (SV toinen sukupolvi $t_{212} = 2.171$, $p < .05$, SV kolmas sukupolvi $t_{51.171} = 2.027$, $p < .05$, IP kolmas sukupolvi $t_{98} = 2.124$, $p < .05$). Hypoteesin mukaisesti koherenssin tunne oli jokaisessa pakkomuuttosukupolvessa heikompi niillä, jotka kokivat vanhempien välttäneen puhumasta inkeriläistaustaan liittyvistä asioista. Niin ikään hypoteesin mukaisesti Inkerin pakolaisten kolmannessa sukupolvessa heikommasta elämänlaadusta ($t_{93.534} = 2.354$, $p < .05$) ja korkeammasta psyykkisestä kuormittuneisuudesta ($t_{96.403} = 2.406$, $p < .05$) raportoivat he, joiden vanhemmat olivat vältelleet inkeriläistaustasta puhumista (elämänlaatu Ka = 32.10; Kh = 5.06, psyykkinen kuormittuneisuus Ka = 75.00; Kh = 16.63) verrattuna heihin, joiden vanhemmat eivät olleet vältelleet inkeriläistaustasta puhumista (elämänlaatu Ka = 34.18; Kh = 3.73, psyykkinen kuormittuneisuus Ka = 82.38; Kh = 13.87). Hypoteesi ei saanut vahvistusta siirtoväen toisessa ja kolmannessa sukupolvessa elämänlaadun ja psyykkisen kuormittuneisuuden osa-alueilla.

Pohdinta

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin pakkomuuttoja kokeneiden inkeriläisten jälkeläisten mielen hyvinvointia eli psyykkistä kuormittuneisuutta, elämänlaatua, koherenssin tunnetta ja yksinäisyyttä. Inkeriläistaustaisten osallistujien mielen hyvinvointia analysoitiin kolmessa pakkomuuttosukupolvessa sekä verrattuna väestössä keskimäärin koettuun mielen hyvinvointiin Suomessa. Tutkimuksessa selvitettiin myös vanhempien ja isovanhempien traumaattisten sotakokemusten sekä vanhempien inkeriläistaustasta vaikenemisen yhteyttä jälkeläisten

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

psykkiseen kuormittuneisuuteen, elämänlaatuun ja koherenssin tunteeseen kolmessa pakkomuuttosukupolvessa.

Inkeriläisten jälkeläiset eivät eronneet koko väestöstä yksinäisyyden ja psyykkisen kuormittuneisuuden suhteen. Elämänlaadun inkeriläistaustaiset vastaajat raportoivat hieman koko väestöä korkeammalle tasolle. Tuloksen voidaan katsoa antavan viitteitä paitsi keskimäärin hyvästä elämänlaadusta myös inkeriläisen toisen ja kolmannen muuttosukupolven kotoutumisesta Suomeen. Pakkomuuttosukupolvittain tehdyssä analyysissä siirtoväen kolmas sukupolvi erottui siirtoväen toisesta sukupolvesta ja Inkerin pakolaisten kolmannesta sukupolvesta raportoiden heikommasta mielen hyvinvoinnista. Tulos on linjassa kansallisten terveys- ja hyvinvointitutkimusten tulosten kanssa. Esimerkiksi psyykinen kuormittuneisuus on Suomessa yleisempää 25–49-vuotiailla kuin vanhemmissa ikäryhmissä (Suvisaari ym., 2021). Sukupuolten välisiä eroja ylisukupolvisissa siirtymissä tarkasteltaessa tutkimuksissa on havaittu, että naiset ovat alttiimpia traumasiirtymille kuin miehet (Karenian ym., 2010). Suomessa toteutetussa CHARM-tutkimuksessa, jonka vastaajista noin puolet ilmoitti Suomeen muuton syyksi paluumuuton joko itse paluumuuttajana tai paluumuuttajan perheenjäsenenä, havaittiin masennusoireiden olevan yleisiä yli 50-vuotiaiden naisvastaajien keskuudessa (Kempainen ym., 2020). Jatkotutkimuksissa onkin tärkeää selvittää, miten ikä ja sukupuoli vaikuttavat inkeriläisten jälkeläisten mielen hyvinvointiin.

Vanhempien ja isovanhempien traumaattiset sotakokemukset olivat yhteydessä psyykkiseen kuormittuneisuuteen eli ahdistus- ja masennusoireisiin siirtoväen toisen sukupolven keskuudessa. Tulos vahvistaa aiempaa tutkimusta vanhempien traumaattisten kokemusten merkityksestä jälkeläisten mielen hyvinvoinnille (Dashorst ym., 2019). Kolmansissa sukupolvissa yhteyttä vanhempien ja isovanhempien traumaattisten sotakokemusten ja mielen hyvinvoinnin osa-alueiden välillä ei ollut. Tulos heijastelee jälkimuistin ilmenemistä toisessa sukupolvessa, joka, kuten Hirsch (2012, 34) kuvaa, usein todistaa vanhempiensa mielenterveyden ja kommunikaation ongelmia läheltä. Yhteys vanhempien tai isovanhempien traumaattisten sotakokemusten ja psyykkisen kuormittuneisuuden välillä ei kuitenkaan ollut erityisen vahva eikä yhteyttä havaittu vanhempien ja isovanhempien sotakokemusten ja elämänlaadun tai koherenssin tunteen välillä. Onkin syytä olettaa, että ei niinkään tapahtumien määrä vaan traumaattisten sotakokemusten käsittely perheessä on keskeisessä asemassa jälkeläisten hyvinvoinnin kannalta (Dalgaard ym., 2019; Dalgaard ja Montgomery, 2015).

Jälkeläisten kokemus siitä, että vanhemmat olivat vältäneet inkeriläistaustasta puhumista, oli yhteydessä heikompaan koherenssin tunteeseen kaikissa pakkomuuttosukupolvissa sekä

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

heikompaan elämänlaatuun ja korkeampaan psyykkiseen kuormitukseen Inkerin pakolaisten kolmannessa sukupolvessa. Yhteydet vanhempien inkeriläistaustasta puhumisen välttelyn ja mielen hyvinvoinnin osa-alueiden välillä olivat heikkoja, mutta linjassa kaikissa kolmessa tarkastellussa ryhmässä. Tutkimuksen tulokset tukevat aiempaa tutkimusnäyttöä pakkomuuttotaustaan liittyvän avoimemman perhemuistelun ja jälkeläisten hyvinvoinnin välisestä yhteydestä (Dalgaard & Montgomery, 2015). “Tavallisen” perhe-elämän tarjoaminen sekä lasten ja oman mielen hyvinvoinnin suojeleminen ovat syitä vanhempien traumaattisista kokemuksista vaikenemiselle (Siim, 2016; Dalgaard ym., 2019). Aiempien tutkimusten mukaan vanhempien kokemien traumaattisten tapahtumien osittainen jakaminen voi kuitenkin olla jälkeläisten hyvinvoinnin kannalta edullisinta (Dalgaard ym., 2019). Tämän tutkimuksen kontekstissa tärkeää on myös se, että moni inkeriläistaustainen vanhempi on ajan historiallis-poliittisessa tilanteessa pelännyt perheen taustasta kertomisen uhkaavan perheen turvallisuutta ja tämä turvattomuuden tunne on jäänyt elämään perheeseen vielä Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen. Perheessä jaettu hiljaisuus (*being silent*) voi toimia perheen voimavarana, kun taas pakotettu hiljaisuus (*being silenced*) heikentää hyvinvointia (Fivush, 2010).

Vaikka pakkomuuttoon liittyvistä tapahtumista ei puhuttaisi perheissä, tietoa tapahtumista “vuotaa” jälkeläisille vanhempien ja muiden sukulaisten sanallisen ja kehollisen viestinnän kautta (Hirsch, 2012). On osuvaa, että vanhempien vaikeneminen on tässä tutkimuksessa yhteydessä ympäristön hallittavuuteen ja ymmärrettävyyteen liittyvään koherenssin tunteeseen (Antonovsky, 1987) kaikissa pakkomuuttosukupolvissa. Perheenjäsenten traumaattisten kokemusten esittäminen koherentteina, yksilön ja perheen elämäntapaan liittyviä tarinoita on aiemmissa tutkimuksissa todettu olevan yhteydessä jälkeläisten hyvinvointiin (Fivush, 2010; Montgomery, 2004). Jatkotutkimuksissa olisi hyvä selvittää tarkemmin sitä, miten pirstaleiset tiedot perheen menneisyydestä tapahtuneista traumaattisista kokemuksista ja vanhempien välttelevä kommunikaatio pakkomuuttotaustasta heikentävät jälkeläisten koherenssin tunnetta ja toisaalta sitä, miten koherenssin tunne voi toimia myös välittävänä tekijänä traumaattisten kokemusten ja masennusoireiden välillä (Fossion ym., 2014).

Korona-ajan keruu ja nuorimpien ikäluokkien vastaajien (siirtoväen kolmannen sukupolven) suhteellisesti korkealla tasolla olevat mielen hyvinvoinnin ongelmat näkyvät tämän tutkimuksen tuloksissa. Tutkimuksen tuloksia on tulkittava varovaisesti erityisesti niiltä osin, kun inkeriläistaustaisten hyvinvointia on verrattu koko väestöä koskeviin tutkimuksiin. Esimerkiksi psyykkisen kuormittuneisuuden kohdalla muutamankin kuukauden välin mittausajankohdassa on huomattu vaikuttaneen koronaepidemian aikana saatuihin tuloksiin (Suvisaari ym., 2021). Kyselyyn

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

ovat myös voineet vastata erityisesti ne inkeriläisten jälkeläiset, jotka kokevat vanhempiensa ja/tai isovanhempiensa taustan läheiseksi ja ajattelevat heidän kokemuksillaan olevan vaikutusta jälkeläisten mielen hyvinvointiin. Kyselylomakkeiden avoimissa kommentteissa oli jonkin verran pohdintaa vanhempien sotaan, vainoon ja väestönsiirtoihin liittyvistä kokemuksista, joiden koettiin vaikuttaneen omaan mielen hyvinvointiin sitä heikentävästi, vaikka toisaalta raskaista kokemuksista selviäminen nähtiin myös itsen ja perheen voimavarana, kuten aiemmissa laadullisissa tutkimuksissa on havaittu (Lev-Wiesel, 2007).

Tutkimuksen tulokset vahvistavat käsitystä siitä, että sotaan ja vainoon liittyvillä kokemuksilla ja pakkomuuttotaustan muistelulla on yhteys jälkeläisten hyvinvointiin. Tutkimus myös täydentää aiempaa Suomessa tehtyä tutkimusta inkeriläistaustaisten hyvinvoinnista ja kotoutumisesta toisessa ja kolmannessa muuttosukupolvessa.

Lähteet

Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Cuijpers P., Smits, N., Donker, T., ten Have, M. & de Graaf, R. (2009). Screening for mood and anxiety disorders with the five-item, the three-item, and the two-item Mental Health Inventory. *Psychiatry Res.*, 168(3), 250-5.

Dalgaard, N. T. & Montgomery, E. (2015). Disclosure and silencing: A systematic review of the literature on patterns of trauma communication in refugee families. *Transcultural Psychiatry*, 52(5), 579–593.

Dalgaard, N. T., Diab, S. Y., Montgomery, S. R., Quota, S. R. & Punamäki, R-L. (2019). Is silence about trauma harmful for children? Transgenerational communication in Palestinian families. *Transcultural Psychiatry*, 56(2), 398–427.

Danieli, Y., Norris, F. H. & Engdahl, B. (2016). Multigenerational legacies of trauma: Modeling the what and how of transmission. *American Journal of Orthopsychiatry*, 86(6), 639–651.

Dashorst, P., Mooren, T. M., Kleber, R. J., de Jong, P. J., Huntjens, R. J. C. (2019). Intergenerational consequences of the Holocaust on offspring mental health: a systematic review of associated factors and mechanisms. *European Journal of Psychotraumatology*, 10(1), Article 1654065.

- Davydova, O. (2009). *Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena. Etnisyysdiskursseja transnationaalisisessa tilassa*. Joensuu: Joensuun yliopiston julkaisuja.
- Giladi, L. & Bell, T. S. (2013). Protective factors for intergenerational transmission of trauma among second and third generation holocaust survivors. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 5(4), 384–391.
- Fivush, R. (2010). Speaking silence: The social construction of silence in autobiographical and cultural narratives. *Memory*, 18(2), 88–98.
- Flanagan, N., Travers, A., Vallières, F., Hansen, M., Halpin, R., Sheaf, G., Rottmann, N. & Johnsen, A. T. (2020). Crossing borders: a systematic review identifying potential mechanisms of intergenerational trauma transmission in asylum-seeking and refugee families. *European Journal of Psychotraumatology*, 11(1), Article 1790283.
- Flink, T. (2010). *Kotiin karkotettavaksi. Inkeriläisen siirtoväen palautukset Suomesta Neuvostoliittoon 1944–1955*. Helsinki: SKS/Kansallisarkisto.
- Fossion, P., Leys, C., Kempnaers, C., Braun, S., Verbanck, P. & Linkowski, P. (2014). Disentangling sense of coherence and resilience in case of multiple traumas. *Journal of Affective Disorders*, 160(2014 May), 21–26.
- Han, M. (2006). Relationship among perceived parental trauma, parental attachment, and sense of coherence in Southeast Asian American college students. *Journal of Family Social Work*, 9(2), 25–45.
- Hays, D. R., C. D. Sherborne, R. M. Mazel. 1995. *User's Manual for the Medical Outcome Study (MOS) Core measures of Health-relates Quality of Life*: RAND URL: <http://rand.org>
- Hirsch, M. (2008). The generation of postmemory. *Poetics Today*, 29(1), 103–128.
- Hirsch, M. (2012). *The generation of postmemory. Writing and visual culture after the Holocaust*. New York: Columbia University Press.
- Jasinskaja-Lahti, I., Mähönen, T. A. & Ketokivi, M. (2012). The dynamics of ethnic discrimination, identities and outgroup attitudes: A pre–post longitudinal study of ethnic migrants. *European Journal of Social Psychology*, 42(7), 904–914.

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

- Karam, E.G., Al-Atrash, R., Saliba, S., Melhem, N. M. & Howard, D. B. (1999). The War Events Questionnaire. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 34, 265–274.
- Karenian, H., Livaditis, M., Karenian, S., Zafiriadis, K., Bochtsou, V. & Xenitidis, K. (2010). Collective trauma transmission and traumatic reactions among descendants of Armenian refugees. *International Journal of Social Psychiatry*, 57(4), 327–337.
- Kazlauskas, E., Gailiene, D., Vaskeline, I. & Skeryte-Kazlauskiene, M. (2017). Intergenerational transmission of resilience? Sense of coherence is associated between Lithuanian survivors of political violence and their adult offspring. *Frontiers in Psychology*, 8:1677.
- Kemppainen, L., Olakivi, A., Kouvonen, A., Safarov, N. & Wrede, S. (2020). *Yli 50-vuotiaat venäjänkieliset Suomessa: Terveys, osallistuminen, palvelut aj digiteknologian käyttö. Havaintoja CHARM-kyselystä*. Helsinki: Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 138.
- Lev-Wiesel, R. (2007). Intergenerational Transmission of Trauma Across Three Generations: A Preliminary Study. *Qualitative Social Work*, 6(1), 75–94.
- Lönnqvist, J., Leikas, S., Mähönen, T. A. & Jasinskaja-Lahti, I. (2015). The mixed blessings of migration – Psychological and social well-being over the course of migration. *European Journal of Social Psychology*, 45(4), 496–514.
- Maahanmuuttovirasto (2016). *Inkerinsuomalaisten paluumuutto päättyy 1.7.2016*. Saatavilla: <https://migri.fi/-/inkerinsuomalaisten-paluumuutto-paattyy-1-7-2016>
- Miettinen, H. (2004). *Menetetyt kodit, elämät, unelmat. Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänosuomalaisten narratiivisessa itsemäärityksessä*. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 11. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalipsykologian laitos.
- Montgomery, E. (2004). Tortured families: A coordinated management of meaning analysis. *Family Process*, 43, 349–371.
- Mähönen, T. A., Varjonen, S., Prindiville, N., Arnold, L. & Jasinskaja-Lahti, I. (2015). Boundaries of national belonging in Ingrian Finnish return migration: A multi-level perspective. *Nordic Journal of Migration Research*, 5(3), 126–134.
- Mähönen, T. A. & Yijälä, A. (2016). *Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien kotoutuminen Suomeen*. Tutkimuskatsauksia 2016. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Saatavilla:

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

https://www.hel.fi/hel2/Tietokeskus/julkaisut/pdf/16_06_06_Tutkimuskatsauksia_7_Yijala.pdf

- Nevalainen, P. (1990). *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Helsinki: Otava.
- Nevalainen, P. (1999). *Viskoi kuin luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*. Helsinki: SKS.
- Nosikov, A. & Gudex, C. (2003). *Eurohis. Developing common instruments for health surveys. Biomedical and Health Research, 57*. Amsterdam: IOS Press.
- Parikka, S., Koskela, T., Ikonen, J., Kilpeläinen, H., Hedman, L., Koskinen, S. & Lounamaa, A. *Kansallisen terveysterveys-, hyvinvointi ja palvelututkimus FinSoten perustulokset 2020*.
Verkkopublication: thl.fi/finsote
- Rautajoki, Reijo (2020). *Vaiettu vaellus. Inkeriläisten leirit 1942–1944*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. Saatavilla: <https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2020/04/j-30-isbn-978-952-7167-83-0-vaiettu-vaellus.pdf>
- Reuter, Anni (2020). ["Kansaamme pirstotaan": Inkerinsuomalaisten karkotukset ja diaspora 1930-luvun kirjeissä kuvattuna. Historiallinen Aikakauskirja 1/2020.](#)
- Salonsaari, M-L. (2018). *Inkerinsuomalaisten paluumuutto kerrottuna ja kulttuuriperintöprosessina*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.
- Sangalang, C. & Vang, C. (2017). Intergenerational Trauma in Refugee Families: A Systematic Review. *Journal of Immigrant and Minority Health, 19*(3), 745–754.
- Siim, P. (2016). Family stories untold. Doing family through practices of silence. *Ethnologia Europaea, 46*(2), 74–88.
- Suvisaari, J., Appelqvist-Schmidlechner, K., Solin, P., Ristiluoma, N., Pietilä, A., Koskinen, S. & Koponen, P. (2021). *Psyykkisen kuormittuneisuuden ja positiivisen mielenterveyden muutokset suomalaisessa aikuisväestössä vuosina 2017–2020 – FinTerveys 2017 seuranta tutkimuksen tuloksia*. Tutkimuksesta tiiviisti 36/2021. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/142761>

Pakkomuuttojen ja vainon kokemisen ylisukupolviset jäljet

Svob, C., Brown, N. R., Takšić, V., Katulić, K. & Žauhar, V. (2016). Intergenerational transmission of historical memories and social-distance attitudes in post-war second-generation Croatians. *Memory & Cognition*, 44(6), 846–855.

Varjonen, S., Arnold, L. & Jasinskaja-Lahti, I. (2013). “We’re Finns here, and Russians there”: A longitudinal study on ethnic identity constructions in the context of ethnic migration. *Discourse & Society*, 24(1), 110–134.